

Aastasaja alul tõusid mitmes kihelkonnas ja alevis ellu tule-
tõrje-seltsid, kes kohati (näit. Laiusel, asut. 1903. a.) oma otse-
kohese ülesande kõrval tegevad on iseäranis ka üldise hariduse eden-
damise alal.

1870. a. 1. märtsil leidis kinnituse ja hakkas samal aastal teot-
sema Tartus J. V. Jannseni juhatusel esimene Eesti Põllumeeste
Selts, kelle eeskujul järgmisil aastail ka teisel — Pärnus, Viljan-
dis — samasugused seltsid asutati, kuigi põllumeesteseltsi asutamise
mõtteid ka mujal varemini oli mõlgutatud. Esialgse tegevuse aval-
dajaiks olid peaaesjalikult ükskord kuus ärapeetavad koosolekud kõne-
dega; 1876. a. pani selts esimese eesti põllutöö-näituse Nuustakul
toime, pärast järgnesid näitused Mustvees, Põltsamaal, Laiusel, Valgas,
Tartus; hiljemini tulevad juurde põllumajanduslised kursused. 1898.
aastast peale, kui J. Tõnisson E. Põllumeeste Seltsi esimeheks saab,
kasvavad iga aasta ärapeetavad näitused väljapanekute ja vaatajate hulga
poolest jõudsasti ja kujunevad väliselt ülemaalisteks sündmusteks ja
kultuuritöö edendajaiks, esinedes varssi üheväärilistena sinnamaalsete
Vaba Ökonoomia Sotsieteedi näituste kõrval, viimaks neist koguni ette
jõudes, seejuures olles mõjuvaiks rahvusliku enesetunde tõstmise ja
kinnitamise tegureiks karmimal venestamis-ajajärgul. Ka korraldas
E. Põllumeeste Selts korralikke põllu- ja aiatöö-, mesilaste- ja maja-
pidamise-, kontroll-assistentide, rehepeksu-masinistide jt. kursusi ja
avas 1919. aastal „Vahil“ põllutöö-kooli.

1899. aastal peeti Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi kokkukutsel esi-
mene eesti põllutöö-kongress Tartus ära, kus muu seas eesti põllumeeste-
seltside keskkoha asutamise mõte liikuma pandi, mis vastava kesko-
toimkonna ellukutsumisega 1908. a. Pärnumaal Enge Põllumeeste
Seltsi varju all teostatakse, kust ta 1911. a. Tartu E. Põllumeeste
Seltsi juurde üle tuuakse ja 1913. a. valitsuse poolt kinnitatud ise-
seisva Põhja-Liivimaa Põllutöö-Keskseltsina oma tegevust Tartus jätkab.
1920. a. registreeritakse ta „Lõuna-Eesti Põllumeeste Keskseltsi“
nime all. Oma ülesannet Eesti põllumeeste hariduslike ja
majanduslike seisukorra parandamise sihis teostab Keskselts mitmesu-
guste toimkondade, inspektorite, instruktorite läbi ja ajakirja „Põllu-
mehe“ väljaandmise läbi ühes Põhja-Eesti Põllumeeste Keskseltsiga.

1902. aastal asutatakse Tartu Põllumeeste Seltsi algatusel Tartus
esimene Eesti Laenu- ja Hoiu-ühisus, mis teerajajaks saab
samalaadiliste ühisuste tekkimisele Eestis. Edasi kasvavad Tartu
Põllumeeste Seltsist välja Tartu Eesti Majanduseühisus (1909. a.),
Seemnevilja-ühisus, Sordiparanduse Selts, Aianduse- ja Mesinduse-
selts; mõni aeg töötab Tartu E. Põllumeeste Seltsi varju all ka, nagu
eespool nimetatud, esimene Eesti lasteaed Tartus.

Kauemat aega on Tartu E. Põllumeeste Selts ainsaks sellelaadi-
liseks seltsiks Tartumaal. Alles 1895. a. tuleb tema kõrvale Kodavere
põllumeesteselts, siis 1897. a. Võnnus, 1897. a. Rannus ja Ulilas,
1899. a. Otepäas ja Kuremaal, 1901. a. Laiusel jne.